

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. *Pretnje i pritisci*

1.1. Narodni poslanik Srpske napredne stranke i predsednik skupštinskog Odbora za ustavna pitanja, Vladimir Cvijan, podneo je krivičnu prijavu protiv direktora i urednika „Naših novina“, Vuka Vučurevića i Antonija Kovačevića, zbog navodnog ugrožavanja bezbednosti njegovog šestogodišnjeg sina. Cvijan je u Skupštini Srbije pred novinarima optužio Vučurevića i Kovačevića da su manijaci i pedofili. Objasnio je da je dan pre nego što je podneo krivičnu prijavu, primio telefonski poziv iz „Naših novina“. Novinarka ga je pitala gde je proveo praznike, iz čega je zaključio da su „Naše novine“ došle u posed fotografije njegovog sina i supruge s njenog profila na Fejsbuku. Cvijan tvrdi da su mu iz „Naših novina“ pretili objavljivanjem fotografija maloletnog sina. On je pozvao nadležne da istraže motive Vučurevića i Kovačevića i preduzmu sve mere protiv njih. Cvijan je direktora i urednika „Naših novina“ opisao kao ljude koji „imaju dugu istoriju raznog ... nenormalnog ponašanja, i u svojoj porodici i oni lično“. Nazvao ih je „najgorim pedofilima u Srbiji“ i pozvao roditelje da ovim ljudima ne dozvole da prilaze njihovoj deci, a novinarima da prave razliku između političara koji obavljaju javne funkcije i njihovih porodica. Nakon Cvijanovog obraćanja u Skupštini, na vozilima koja su se nalazila u okolini redakcije „Naših novina“ postavljani su leci s fotografijama Vučurevića i Kovačevića i natpisom „Pažnja! Pedofili“. Ove letke Cvijan je prethodno pokazivao novinarima. Tekst povodom koga su „Naše novine“ tražile Cvijanov komentar i fotografije za koje je rekao da su skinute s Fejsbuk profila njegove supruge, objavljeni su u „Našim novinama“ pod naslovom „Srbija u dubiozi, Cvijan u Dubaiju“. Tekst je najavljen na naslovnoj strani uz komentar: „Cvijan se luksuzira i pretili novinarima“. Takođe se navodi da je Cvijanov aranžman koštao 1.400 evra i citira se njegova izjava da ga je putovanjem častila žena. Takođe se citiraju i psovke i pretnje koje je izrekao novinarki. Opisan je i dijalog novinarkin sa Cvijanom a nisu izostavljene ni pretnje i psovke koje je, prema tvrdnjama „Naših novina“, funkcioner SNS-a izrekao. Delegacija Evropske unije u Srbiji i Nezavisno udruženje novinara Srbije osudili su napade funkcionera SNS-a na članove redakcije „Naših novina“, dok su iz Udruženja novinara Srbije tražili da se ispita da li je Cvijan zaista distribuirao letke na kojima je, pored fotografija Vučurevića i Kovačevića, pisalo: „PAŽNJA! PEDOFILI!!! Molimo roditelje da ne dozvole ovoj dvojici da prilaze njihovoj deci!

Najbolje ih odmah prijavite najbližoj stanici policije!“ Redakcija „Naših novina“ zatražila je da im se dodeli policijsko obezbeđenje.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Do sada je, makar u Srbiji, nezabeleženo da narodni poslanici nezadovoljni izveštavanjem medija, optužuju novinare da su pedofili i čak podnose protiv njih prijave za ugrožavanje bezbednosti maloletnika. Zakon o javnom informisanju predviđa da su nosiocima državnih i političkih funkcija ograničena prava na zaštitu privatnosti ako je informacija važna za javnost upravo s obzirom na činjenicu da lice na koje se odnosi informacija vrši određenu funkciju, te srazmerno opravdanom interesu javnosti u svakom konkretnom slučaju. Takođe, Zakon predviđa da su poslanici obavezni da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. Koliko god tema oko koje je došlo do međusobnih optužbi narodnog poslanika i novinara zapravo bila banalna (gde je poslanik proveo praznike), Cvijanova reakcija, a posebno distribucija letaka sa fotografijama novinara i tekstom kojim njihovo životno i radno okruženje upozorava da je reč o pedofilima i poziva da sklanja decu od njih i prijavljuje ih policiji, ne samo da je više nego neprimereno, već i do sada u Srbiji nezabeleženo. Takođe, lažno prijavljivanje, u srpskom Krivičnom zakoniku je krivično delo koje se kažnjava zatvorom od tri meseca do tri godine. Osim saopštenja i osuda Cvijanovog postupka, izgleda da reakcije bilo kog nadležnog organa nije bilo. Predsednik SNS-a i potpredsednik vlade, Aleksandar Vučić, izjavio je da će „država da zaštiti novinare 'Naših novina' i sve druge građane“ i rekao da nije čuo Cvijanovu stranu priče ali da ne misli da je skupština odgovarajuće mesto za razračunavanje poslanika i novinara. Na ovaj način Aleksandar Vučić izbegao je da odgovori da li distribucija letaka kojima se novinari optužuju da su pedofili, u sredini u kojoj žive i rade, predstavlja prihvatljivu reakciju političara u slučajevima kada novine o njemu ne pišu na način koji mu odgovara, ili nedopustiv poziv na linč povodom kojega je država morala da reaguje.

1.2. Udruženje novinara Srbije (UNS) zatražilo je da policija u Prokuplju utvrdi i javno saopšti sve činjenice povodom tvrdnji Biljane Roganović, dopisnice *Južnih vesti* iz ovog grada, da joj je predsednik Srpske napredne stranke iz Prokuplja, Darko Laketić, poslao preteću poruku. Roganovićeva tvrdi da je sa broja telefona Darka Laketića dobila SMS u kojem je pisalo: „Prijateljski te opominjem da paziš šta pišeš i šta pričaš. Zaobilazi SNS, mene i moje ljude u širokom luku. Ako ti nešto nije jasno, zovi mene, ne mešaj i ne zovi druge ljude, jer ti oni ništa ne mogu pomoći ako ti 'brljaš' kao do sada“. Laketić je već narednog dana pozvao Roganovićku i rekao da on nije poslao SMS. Nakon što je ona pretnje prijavila policiji, Laketić je nju prijavio za

lažno prijavljivanje. „Nisam poslao nikakav SMS Biljani Roganović. Ja sam apelovao na MUP da što pre utvrdi ko je poslao tu poruku i da taj za to odgovara“, rekao je Laketić UNS-u.

Krajem maja zabeležen je slučaj pretnji koje su stigle pismom redakciji radija *Sto plus* u Novom Pazaru. Pismo je poslato iz Beograda. Glavni i odgovorni urednik *Radija Sto plus*, Ishak Slezović, izjavio je da ne može nikoga da optuži za pretnje jer, kako navodi, „*Radio Sto plus* svakoga dana objavi nešto što se nekome ne sviđa“. Slučaj je prijavljen policiji.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da niko ne sme da vrši bilo kakav pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Ono što, međutim posebno zabrinjava je to što se u slučaju pretnji novinarima nadležni organi ne oglašavaju blagovremeno, čak ni u slučajevima koje bi po svemu sudeći bilo lako istražiti. U tom smislu, ako bi bilo preoptimistično utvrditi ko bi mogao biti pošiljalac pretećeg pisma *Radiju Sto plus*, izvor pretnji dopisnici *Južnih vesti* iz Prokuplja morao bi lako i brzo biti utvrđen. Naime, po Zakonu o elektronskim komunikacijama, operatori mobilnih mreža dužni su da zadrže podatke koji između ostalog, služe utvrđivanju i izvora komunikacije i opreme korišćene za njeno slanje, kao i lokacije mobilne opreme u trenutku slanja. Kada nadležni mesec i više dana ne saopštavaju ko zapravo stoji iza pretnji novinarima, to onda vodi do novih pretnji, prijava za pretnje na koje se odgovara prijavama za lažno prijavljivanje, i rastu zabrinutosti i osećaja ugroženosti kod svih novinara.

2. Sudski postupci

2.1. Viši sud u Beogradu delimično je usvojio tužbu političkog analitičara Đorđa Vukadinovića i obavezao književnika Svetislava Basaru da Vukadinoviću naknadi nematerijalnu štetu zbog pretrpljenih duševnih bolova zbog povrede časti i ugleda u iznosu od 150.000,00 dinara sa zakonskom zateznom kamatom do isplate. Presuda je doneta povodom Basarine kolumne „Dvogodišnjica“, objavljene u dnevnom listu „Danas“ 18.2.2010. godine, o dvogodišnjici proglašenja nezavisnosti Kosova. U tekstu, Basara piše o neredima u Beogradu na dan proglašenja nezavisnosti Kosova, i dodaje da su „patriotske snage ... podržale i opravdale demoliranje, a Vukadinović i Antonić, udarne tekstualne pesnice Koštuničine hunte, dali su se, jedan na tipovanje ‘individua koje kod kuće drže američke zastave’, a drugi na usmeravanje pravednog rušilačkog besa na televiziju B92...“. Vukadinović je u tužbi tvrdio da su mu autor teksta, urednik dnevnih novina „Danas“ i osnivač ovog javnog glasila grubo povredili dostojanstvo, ugled, čast i prava ličnosti. Takođe, naveo je da je kvalifikacijom da je „udarna tekstualna pesnica Koštuničine hunte“, povezivanjem sa ekscesima pojedinaca koji su pravili

nerede i navođenjem da je „tipovao individue koje kod kuće drže američke zastave“, a naročito stavljanjem ovih navoda u kontekst podstrekavanja na neredu i opravdavanja nereda sa njegove strane, izvršeno objavljivanje izmišljenih, uvredljivih, neproverenih i apsolutno netačnih informacija, kojima je njemu naneta šteta. Prvostepenom presudom sud je tužbeni zahtev odbio u odnosu na osnivača „Danasa“ i urednika, jer je, kako se u presudi navodi, „tekst vrednosni, a ne činjenični sud tuženog prvog reda, gde se tužilac ne označava kao počinilac krivičnog dela, niti su se koristile psovke i druga uvredljiva imena, u kom slučaju bi postojala odgovornost glavnog i odgovornog urednika i osnivača javnog glasila“. U odnosu na autora, tužbeni zahtev je usvojen, u pet puta nižem iznosu od onoga koji je tužilac tražio. U obrazloženju presude, sud navodi da tuženi Svetislav Basara nije postupao u skladu sa dužnom novinarskom pažnjom jer nije ostvario neposredni kontakt sa tužiocem. Tuženi je izjavio žalbu Apelacionom sudu u Beogradu.

Konkretna presuda interesantna je iz više razloga. Ona prvo pokazuje koliko se srpski sudovi i danas, punu deceniju nakon ratifikacije Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, muče sa njenom primenom, a posebno sa primenom prakse Evropskog suda za ljudska prava u primeni člana 10. Konvencije. Prvo što pada u oči je činjenica da sud istovremeno i nalazi da je izneti sud o Đorđu Vukadinoviću vrednosan ali i da je uvredljiv i neproveren. U odnosu na prvo, Evropski sud za ljudska prava još je u svojoj odluci, u predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog kraljevstva*, iz 1976. godine, našao da „sloboda izražavanja predstavlja jedan od suštinskih temelja takvog društva, jedan od osnovnih uslova njegovog napretka i razvoja svakog čoveka“, te da je ona „prema stavu 2 člana 10, ... primenjiva ne samo na ‘informacije’ ili ‘ideje’ koje su primljene s odobravanjem ili se smatraju neuvredljivim ili nevažnim, već takođe i na one koje vređaju, potresaju ili uznemiravaju državu ili neki deo stanovništva“. Evropski sud za ljudska prava zaključuje da su to „zahtevi pluralizma, tolerancije i slobodoumlja bez kojih nema demokratskog društva“. U odnosu na drugo, Evropski sud za ljudska prava je takođe u jednoj svojoj staroj odluci, u predmetu *Lingens protiv Austrije*, 1986. godine, našao da „postojanje činjenica može biti dokazano, dok istinitost vrednosnih sudova nije podložna dokazu“. Paradoksalno, dok po Evropskom sudu za ljudska prava istinitost vrednosnih sudova nije podložna dokazu, po srpskom sudu moguće je biti osuđen na isplatu naknade štete zbog „neproveravanja“ vrednosnih sudova. Takođe, čudni su i razlozi iz kojih sud, u odnosu na odgovornog urednika i izdavača, donosi različitu odluku od one koju je doneo u odnosu na autora teksta. Zakon o javnom informisanju kaže da novinar, odgovorni urednik i pravno lice koje je osnivač javnog glasila koji su pre objavljivanja s pažnjom primerenom okolnostima mogli utvrditi neistinitost ili nepotpunost informacije, solidarno odgovaraju za materijalnu i nematerijalnu štetu prouzrokovanu objavljivanjem informacije. U konkretnom slučaju, sud kreira novi osnov za isključenje odgovornosti odgovornog urednika i izdavača, koji zakon ne poznaje, tako što nalazi da bi ta odgovornost, specifično za štetu nanetu vrednosnim sudovima

postojala samo u slučaju povrede prezumpcije nevinosti i korišćenja psovki i „drugih uvredljivih imena“. Za očekivati je da ovakva presuda neće izdržati test Apelacionog suda u postupku po žalbi, ali sama činjenica da je uopšte ovako mogla biti doneta, odnosno obrazložena, pokazuje koliko još Srbija mora da radi na unapređenju kapaciteta svog pravosuđa da postupuje u medijskim sporovima, i to da postupuje onako kako Zakon, Konvencija i Ustav propisuju, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje.

2.2. Početkom maja strankama je dostavljena presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, kojom je preinačena prvostepena presuda Višeg suda u Somboru i odbijen kao neosnovan tužbeni zahtev Petra Kovačevića i Branke Prodanović Kovačević, roditelja Miladina Kovačevića, protiv Radiodifuznog preduzeća „B92“, Verana Matića, kao glavnog i odgovornog urednika Televizije B92 i Nikole Radišića, novinara. Sporni prilog u Vestima *TV B92* odnosio se na sudski postupak protiv Miladina Kovačevića. Podsetimo, Kovačević je 2008. godine, u Bostonu, u SAD, pretukao svog kolegu sa Univerziteta Brajana Štajnhauera. Nakon što su američke vlasti Kovačeviću oduzele putnu ispravu, srpski konzulat izdao mu je kopiju sa kojom je on napustio SAD i na taj način izbegao da mu se sudi pred američkim sudovima. Tim povodom na optuženičkoj klupi našli su se i konzul i vicekonzul Srbije u Njujorku. Vest na *TV B92* o suđenju Kovačeviću u Beogradu, završena je rečenicom da je njegov slučaj koštao poreske obveznike u Srbiji 1.000.000 dolara, od čega 100.000 dolara za plaćanje kaucije za puštanje iz pritvora u SAD i 900.000 dolara, koliko je država Srbija platila za troškove Štajnhauerovog lečenja. Petar Kovačević i Branka Prodanović Kovačević, Miladinovi roditelji, tvdili su da je ova informacija netačna, jer su kauciju platili oni sami od svojih sredstava, te da im je objavljivanjem naneta šteta. Viši sud u Somboru štetu im je i dosudio, u iznosu od 200.000 dinara, ali je Apelacioni sud u Novom Sadu tu odluku preinačio. U obrazloženju drugostepene presude je navedeno da ne postoji uzročna veza između povrede časti i ugleda Petra Kovačevića i Branke Prodanović Kovačević i objavljivanja sporne netačne informacije, niti postoji obaveza B92, Verana Matića i Nikole Radišića da Kovačevićima naknade bilo kakvu štetu u vezi sa objavljivanjem predmetne informacije, budući da se oni u tekstu uopšte ne spominju, ne ukazuje se na njihovo moralno ili pravno neprihvatljivo ponašanje, niti se bilo šta u vezi sa njima implicira.

Presudom Apelacionog suda u Novom Sadu ukinuta je jedna vrlo čudna odluka Višeg suda u Somboru, a na izvestan način otklonjena neizvesnost koja je postojala u čitavom nizu drugih postupaka koje su Kovačevići protiv različitih medija podneli pred istim sudom i istim povodom. U konkretnom slučaju naime, izvor pogrešne informacije da je država na Kovačevića potrošila milion, a ne 900.000 evra, najverovatnije je bio jedan od Kovačevićevih advokata koji je to, moguće omaškom, izjavio. Ono što je u čitavoj stvari moglo biti opasno je presedan koji je

presuda Višeg suda u Somboru mogla kreirati, a po kome bi u sporu povodom informacija o tome kako se troši državni novac, i oni umesto kojih je država nešto plaćala, mogli uspešno istupati kao tužioc i ako su makar deo troškova snosili sami. Apelacioni sud u Novom Sadu ispravno je uočio da ne postoji uzročno-posledična veza između reputacije Kovačevića i informacije o tome da li je država nešto platila 100.000 dolara manje ili više. Apelacioni sud u Novom Sadu čak kaže da je negativna predstava o Kovačevićima kod određenog broja ljudi posledica njihovog dovođenja u vezu sa negativnom predstavom koja u javnosti postoji o njihovom odraslom sinu a ne greške u iskazivanju iznosa koji je država nešto platila ili nije platila, koju su mediji napravili. Ova presuda može biti značajna i zbog toga što je jedna od retkih u Srbiji koja potvrđuje da novinar ima pravo na grešku, te da svaka novinarska greška nije automatski i osnov za naknadu štete.